

Омельченко М. С., Боброва Г. Ю.

ЗАНЯТТЯ ОБРАЗОТВОРЧОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ УЯВИ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ

Дана стаття присвячена проблемі корекції уяви розумово відсталих дошкільників шляхом організації відповідних педагогічних умов на заняттях образотворчою діяльністю, серед яких: розроблення спеціальних завдань з різних видів образотворчої діяльності для розвитку уяви за кожною із запропонованих програмою тем, організація поетапної роботи, поєднання фронтальної та індивідуальної форм роботи, поєднання роботи з корекції уяви на заняттях образотворчою діяльністю та під час щоденних прогулянок у спеціальному дошкільному закладі, формування мотивації до занять образотворчою діяльністю розумово відсталих дошкільників. У статті також представлені результати апробації даних педагогічних умов у спеціальному дошкільному закладі.

Ключові слова: образотворча діяльність, розумово відсталі дошкільники, діти з порушеннями інтелектуального розвитку, уява, етапи роботи з розвитку уяви.

Омельченко М. С., Боброва А. Ю.

ЗАНЯТТЯ ИЗОБРАЗИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ КАК СРЕДСТВО КОРРЕКЦИИ ВОООБРАЖЕНИЯ ДЕТЕЙ С НАРУШЕНИЯМИ ИНТЕЛЛЕКТА

Данная статья посвящена проблеме коррекции воображения умственно отсталых дошкольников путем организации соответствующих педагогических условий на занятиях изобразительной деятельностью среди которых: разработка специальных заданий по разным видам изобразительной деятельности для развития воображения по каждой из предложенных программой тем, организация поэтапной работы, совмещение фронтальной и индивидуальной форм работы, совмещение работы по коррекции воображения на занятиях изобразительной деятельностью во время ежедневных прогулок в специальном дошкольном учреждении, формирование мотивации к занятиям изобразительной деятельностью умственно отсталых дошкольников. В статье также представлены результаты апробации данных педагогических условий в специальном дошкольном учреждении.

Ключевые слова: изобразительная деятельность, умственно отсталые дошкольники, воображение.

Maryna Omelchenko, Ganna Bobrova

CORRECTION OF THE MENTALLY RETARDED PRESCHOOLERS' IMAGINATION AT THE CLASSES OF GRAPHIC ACTIVITY

This article is devoted to the problem of correction of the mentally retarded preschoolers' imagination at the classes of graphic activity by creating appropriate pedagogical conditions, including: development of specific tasks for different types of graphic activity for the development of imagination in each of the proposed program in the organization of work on phase correction imagination mentally retarded preschoolers (formation of the prerequisites for the creation of imagination, vision training and the creation of a composition based on the observation of nature, the formation of the operating components of the imagination, development of verbal creativity and self-descriptiveness of mentally retarded preschoolers), the combination of the front and individual forms of work, combining the work of correction imagination in the classroom graphic activity during daily walks in a special preschool create the motivation for studies graphic activity of mentally retarded preschoolers. The author reveals the appropriateness of each pedagogical conditions, proves their appropriateness of application to work on correcting the imagination of mentally retarded preschoolers, proves his point of view.

The article presents data of a control experiment in which the imaging study shows the levels of control and experimental groups of preschoolers. The analysis of the research fulfilled by the author confirmed the effectiveness of the elaborated pedagogical conditions for the study of graphic activity and the productivity of the methods and techniques applied concerning the correction of mentally retarded preschoolers' imagination.

Keywords: graphic activity, mentally retarded preschoolers, imagination.

Постановка проблеми. Проблема розвитку уяви дітей з порушеннями інтелектуального розвитку є однією з актуальних і недостатньо вивчених у сучасній корекційній педагогіці. Підвищений інтерес до цього питання пояснюється тим, що багато вчених вказують на значимість уяви для становлення і розвитку всіх видів дитячої діяльності (Л. К. Балацька, Л. С. Виготський, Б. М. Зальцман, О. В. Петровський, І. В. Страхов та ін.).

Аналіз актуальних досліджень. Результати наукових досліджень, проведених з метою вивчення уяви розумово відсталих дітей дошкільного віку (Л. С. Виготський, О. П. Гаврілушкіна, О. Я. Дудецький, М. М. Нудельман, Ж. І. Шиф та ін.) показали, що низький рівень та специфічні особливості її розвитку викликані не лише обмеженістю інтелектуальних та психічних можливостей досліджуваних, але й, багато в чому, недостатньою увагою та відсутністю відповідного методичного матеріалу у педагогів спеціальних дошкільних закладів. Незважаючи на те, що на необхідність розвитку уяви, як важливого засобу корекції мислення та підготовки до школи, вказано в усіх розділах програми виховання та навчання розумово відсталих дітей дошкільного віку, у змісті занять в спеціальних закладах її розвиток ставиться як другорядна мета, яка має вирішуватися сама собою, у процесі роботи над основним навчальним матеріалом. Таким чином, значних просувальних у розвитку уяви у дошкільний період у розумово відсталих дітей не відбувається і вони йдуть до школи так і не оволодіваючи вмінням оперувати образами свідомості.

Мета статті. Метою нашого дослідження стало узагальнення та систематизація педагогічних умов з розвитку уяви розумово відсталих дошкільників старшого віку та впровадження їх у процес навчання образотворчої діяльності. Розглянемо їх детальніше.

Методи досліджень. Нами проведено теоретичний аналіз і узагальнення наукової і методичної літератури з педагогіки і психології щодо формування уяви у дітей дошкільного віку, особливостей формування діяльності у дошкільників з порушеннями інтелекту; проведено педагогічний експеримент, спрямований визначення прийомів формування уяви у розумово відсталих дошкільників засобами образотворчої діяльності, за результатами якого зроблено кількісна і якісна обробка результатів експериментальних досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Першою умовою є розроблення спеціальних завдань з різних видів образотворчої діяльності для розвитку уяви за кожною із запропонованих програмою тем. Під час експериментального навчання образотворчої діяльності дітям пропонували спеціальні завдання, в основі яких поставала необхідність відтворення (створення) та оперування образами. Наприклад, пригадати певні предмети або явища та відтворити на малюнку, завершити незакінчену картину-аплікацію, добудувати розпочату конструкцію, розфарбувати кімнату ляльки тощо. Такі завдання були різними за рівнями складності та ґрунтувалися на наступних принципах:

–спірання на життєвий досвід дітей. Через те, що джерелом уяви завжди виступає об'єктивна дійсність [5], система вправ із корекції уяви дошкільників засновувалася на актуалізації та збагаченні життєвого вражень дітей. Навіть, якщо завдання було націлено на формування образу небаченого ніколи об'єкту, постійно використовувався досвід дитини: «Діти, подивіться, чому Петрик змерз? Тому що зима, а він дуже легко одягнений. Як ми одягаємось взимку? Давайте одягнемо Петрика (діти домальовують хлопчику чоботи, шарф, шапку тощо)», або «Чому ляльки не можуть попиту чаю? Що потрібно для цього? Потрібні чашки. Давайте зліпимо чашки для ляльок.» і таке ін.;

–використання наочності з метою корекції уяви. Більшість завдань передбачала використання різних видів наочності: натури, малюнків, трафаретів. Це сприяло не лише формуванню більш правильних образів уяви, але й їх корекції [1];

–зв'язок уяви з основними психічними процесами та емоційно-вольовою сферою. Уява тісно пов'язана з такими психічними процесами як мислення, пам'ять, мовлення, увага, а також з емоціями й почуттями особистості [5]. Розроблені завдання сприяли не лише корекції уяви розумово відсталих дошкільників, але також і вказаних процесів. Наприклад: «Оберіть вирізані предмети, які підходять до аплікації на тему «Зима». Поясніть свій вибір.»

(розвиток уяви, словесно-логічного мислення, мовлення), «Згадайте вашу улюблену іграшку, намалюйте її.» (розвиток уяви, мовлення, активізація пам'яті), «Дивіться, який гарний будинок у ляльки Каті. Давайте збудуємо такий самий для ляльки Олі.» (розвиток уяви та уваги) тощо.

Добираючи навчальний матеріал для завдань із корекції уяви розумово відсталих дошкільників, було використано доступну дітям інформацію, яка зацікавлювала та створювала у дітей позитивний настрій.

Другою умовою продуктивності роботи з корекції уяви розумово відсталих дошкільників є спеціальне планування роботи відповідно з програмним змістом кожного з видів образотворчої діяльності (малювання, ліплення, конструювання, аплікація). Спеціальне планування дозволяло проводити роботу у чотири етапи.

1) Формування передумов для створення образів уяви. На даному етапі дітей навчали бачити правильні образи добре знайомих об'єктів за елементами (крапками, схемами, частинами предметів), умінню виділяти образ предмета серед інших, відтворювати його через образотворчу діяльність.

На цьому етапі учнів виконували такі завдання:

- домальовували зображення (колеса до машинки, вуха ведмедику таке ін.);
- виправляли й зображували предмет (знайти помилку у зображенні (конструкції), виправити);
- «опредмечували» та зображували предмет (назвати якомога більше предметів, на які схожий запропонований об'єкт).

Таким чином відбувалася стимуляція пізнавальної діяльності розумово відсталих дітей: актуалізація та уточнення їхніх знань та уявлень. Спираючись на життєвий досвід дітей, уточнюючи його, навчаючи баченню та створенню образів об'єктів, було створено базу, що уможлиблювала формування правильного образу уяви.

2) Навчання баченню та створенню композиції на основі споглядання природи. Діти вчилися аналізувати об'єкти, ситуації, події, виділяти головні та другорядні ознаки, бачити зв'язок між предметами, уміти розмішувати їх на листі паперу, площині, планувати свою діяльність, формувати попередню задумку, вносити нові елементи в уявлений образ.

Дошкільники виконували такі завдання:

- складали композиції з вирізаних об'єктів на певну тематику (виложити послідовно зображення за готовим сюжетом, або виложити та придумати до них розповідь);
- домальовували композиції (наприклад, закінчити зображення ілюстрації до казки).

Складаючи композиції, розумово відсталі дошкільники не лише встановлювали причинно-наслідкову залежність, але і включалися в активний процес створення власної уявної ситуації, самостійно придумували та фантазували, крім цього, з'являлася зацікавленість щодо теми, активізувалося мовлення дітей.

3) Формування операційних компонентів уяви. На даному етапі розумово відсталі дошкільники навчали прийомам та засобам комбінування та перекомбінування образів.

Завдання були такими:

- знайти запропонований еталон у предметному зображенні й переконструювати його в нове предметне зображення (наприклад, іграшки на ялинці схожі на яблука, вата схожа на сніг тощо);
- самостійно створити картини з включенням у зображення запропонованого еталону (наприклад, створити фон навколо снігової баби).

При складанні таких завдань як еталон було використано різноманітні об'єкти. Важливу роль надавали правильному розумінню завдання дітьми і створенню адекватного «кола речей» навколо еталона.

Завдання на даному етапі сприяли активізації всіх психічних процесів й особливо аналітико-синтетичній діяльності, формували операційні компоненти уяви, створюючи передумови творчої діяльності.

Разом зі створенням малюнків за поданими еталонами, дітям пропонували розповідати про те, що вони зображували. Оволодіння цією діяльністю було основою для переходу до наступної ланки у роботі з корекції уяви.

4) Розвиток самостійної словесної творчості та образотворчості розумово відсталих дошкільників.

Уточнюючи знання дошкільників, систематизуючи їхні уявлення, ми навчали дітей розумінню головного смислу зображення за допомогою пояснення з опорою на життєвий досвід дітей, демонстрації, наочності. Навчали плануванню, послідовному та продуктивному відтворенню. Було важливо, щоб дитина за словесним описом училася бачити зміст, щоб мовлення при цьому виконувало свою планувальну та регулювальну функцію [4]. Через це особливу увагу в завданнях цього етапу було приділено словесній опорі.

Завдання були такими: придумати сюжет до малюнку; ілюструвати (словесно та через образотворчу діяльність) маленькі тексти; обрати певну тематику з наступним малюванням.

Всі ці завдання виконувалися під керівництвом та з допомогою вихователя і пропонувалися лише окремим дітям, які найбільш легко засвоювали матеріал.

Третя умова - це поєднання фронтальної та індивідуальної форм роботи. На заняттях у дошкільному закладі індивідуальна робота з розумово відсталими дітьми здійснювалася під час бесід, пояснення та закріплення нового матеріалу, проведення ігор, а також при виконанні зображень та конструкцій.

Перед дітьми з достатнім рівнем розвитку уяви часто ставилися проблемні запитання: «Кого (чого) не вистачає на малюнку?», «Що художник намалював неправильно?», «Де міг сховатися Івасик-Телесик?» і таке ін. Дошкільникам з низьким рівнем розвитку уяви пропонувалися простіші питання: «Що ти бачиш на малюнку?», «Яка пора року зображена?» і таке ін.

Під час, безпосередньо, образотворчої діяльності більш «сильним» дітям пропонувалися завдання творчого характеру. Зі «слабкими» дітьми, навпаки, повторювалися основні моменти навчального матеріалу, зупиняючись докладно на виконанні кожного етапу завдання. Так, дітям з достатнім рівнем розвитку уяви пропонували такі завдання: «Прикрасити ялинку до Нового року (рукавичку, сукню таке ін.), «Домалювати персонажа», «Виправити помилку художника» тощо. Діти з низьким рівнем розвитку виконували більш прості завдання: «Домалювати колеса машині (лапи ведмедю, вуха зайцю, пелюстки квітці тощо)», «Намалювати предмет (іграшку, предмет посуду, квітку) за тематикою заняття», «Зробити аплікацію за шаблоном» і таке ін.

Під час проведення ігор на заняттях образотворчою діяльністю також враховувалися індивідуальні можливості пізнавальної сфери дошкільників, зокрема рівні розвитку їхньої уяви. Так, наприклад, при театралізації певного сюжету, діти з достатнім рівнем розвитку уяви грали більш складні, головні ролі, які передбачали наявність уміння запам'ятовувати, комбінувати та відтворювати образи навколишнього середовища. Дітям з більш низькими пізнавальними можливостями пропонували грати другорядні, нескладні ролі, виконання яких передбачало здійснення більшої допомоги з боку вихователя.

Четверта умова передбачає поєднання роботи з корекції уяви на заняттях образотворчою діяльністю та під час щоденних прогулянок у спеціальному дошкільному закладі. Під час формувального етапу дослідження на прогулянках вихователі часто вирішували наступні завдання:

– ліквідували прогалини у знаннях розумово відсталих дошкільників про предмети та явища навколишнього середовища;

– розширювали та поглиблювали знання дошкільників про навколишній світ порівняно з програмою;

– формували інтерес до образотворчої діяльності у розумово відсталих дітей.

Для досягнення цих цілей було використано такі види діяльності:

– тематичні прогулянки («У гості до весни», «Подарунки осені» тощо);

– ігри;

- виготовлення виробів з підручних матеріалів, зібраних під час прогулянок;
- заняття образотворчою діяльністю на природі.

П'ята умова - формування мотивації до занять образотворчою діяльністю розумово відсталих дошкільників забезпечувалося дотриманням низки умов: відповідність до змісту навчального матеріалу, організація образотворчої діяльності, проведення колективних форм роботи, здійснення заохочення дітей.

Важлива роль у формуванні мотивації пізнання належала змісту навчального матеріалу, який відповідав наявним та новим потребам дошкільників, зокрема: орієнтуванню на листі паперу, отриманню уявлень про різні об'єкти та явища близькі до життєвого досвіду дітей, умінню передавати їх на папері, шляхом аплікації, у ліпленні або конструкціях. Навчальний матеріал був доступним, цікавим, заснованим на наявних знаннях дітей, близьким їм за змістом, проте разом із цим і достатньо складним, що сприяв активізації уяви дошкільників.

Зміст кожного заняття, теми був глибоко мотивований не лише мінливими інтересами та покликанням на практичну значущість у майбутньому, а спрямований на пізнання сутності різноманітних явищ та подій, оволодіння методами пізнання.

Організація образотворчої діяльності як один зі шляхів формування мотивації розумово відсталих дошкільників здійснювалася у три етапи.

1-ий етап: формування у дошкільників бажання створення зображення. На цьому етапі проводилася гра з предметом, який має бути зображеним, читання казки, бесіда.

2-ий етап: формування образу майбутнього зображення.

Успіх на цьому етапі роботи залежав від того, наскільки успішно на попередньому етапі було сформовано бажання створення зображення. Значна роль при цьому надавалася наочності та практичній діяльності дошкільників, які виступали засобами наочно-дієвого уявлення про ті об'єкти, які необхідно зобразити дітям.

3-ій етап: аналізування власної образотворчої діяльності дітьми.

Підведення висновків після виконання кожного зображення або конструкції проводилося таким чином, щоб діти відчували емоційне задоволення від зробленого, радість перемоги над труднощами, створення нового, цікавого. На цьому етапі вихователь підводив дітей до того, що вони виконали величезну роботу, схвалював досягнення кожного. Отже, здійснювалася орієнтація дошкільників на переживання таких почуттів у майбутньому, що мало призвести до виникнення потреби у творчості, тобто вияву позитивної стійкості мотиваційної діяльності.

Різні форми колективної діяльності дітей також відіграли значну роль у становленні мотивації до образотворчої діяльності, зокрема: створення спільних зображень та конструкцій, проведення ігор, змагань тощо. Під час колективної роботи діти, побачивши зацікавлення та схвалення з боку однолітків, також починали цінувати свою роботу, а елемент змагання активізував розумову діяльність, спонукав учнів до творчості.

Важливою умовою є особливий підхід при оцінюванні робіт дітей. Під час формування позитивної стійкості мотивації до образотворчої діяльності в розумово відсталих дошкільників, передусім, увага приділялася тому, щоб в оцінюванні робіт був якісний аналіз зробленого, визначення всіх позитивних моментів й виявлення причин наявних недоліків. Такий аналіз було спрямовано на формування у дітей адекватної самооцінки власної роботи та роботи інших, надано можливість виправити свої помилки та не припускати їх у майбутньому.

Ефективність запропонованих педагогічних умов було перевірено експериментально. Аналіз результатів експерименту показав значну динаміку в розвитку уяви старших розумово відсталих дошкільників. У значній кількості дітей ми фіксували прояви уяви, зокрема діти набули вмінь створювати конкретні образи предметів за наочним сприйманням та описом, розвинулися навички самостійного комбінування та перекомбінування елементів об'єктів та ситуацій, сформувалися навички «внутрішнього» аналізу, відзначився вияв мовленнєвої регуляції образної сфери, самі образи стали більш повними та насиченими.

Значно зріс інтерес розумово відсталих дошкільників до образотворчої діяльності, що має велике значення в процесі навчання, бо мотивація є важливим фактором успішного засвоєння матеріалу.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Спостереження за образотворчою діяльністю дітей 3-4-ого років навчання на заняттях, а також аналіз результатів контрольного експерименту підтвердили доцільність та ефективність застосування педагогічних умов навчання образотворчій діяльності з метою корекції уяви розумово відсталих дошкільників.

Запропоновані педагогічні умови остаточно не вирішують проблеми корекції уяви розумово відсталих дошкільників і вимагають подальшого розроблення, вдосконалення та вивчення цього питання на матеріалах інших розділів програми у спеціальному дошкільному закладі, з'ясування можливостей навчальної пропедевтики для розвитку уяви розумово відсталих дітей, а також можливості переносу дітьми сформованих інтелектуальних умінь на інший зміст навчальної та ігрової діяльності.

Література:

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. - М.: Просвещение, 1991. - 93 с.
2. Гаврилушкина О. П. Особенности воображения дошкольников с нормальным и сниженным интеллектом / О. П. Гаврилушкина, Н. В. Красавская // Современные проблемы изучения, обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии. - Саранск, 1998. - С. 27-32.
3. Гаврилушкина О. П. Особенности формирования изобразительной деятельности умственно отсталых детей дошкольного возраста / О. П. Гаврилушкина. - М., 1976.
4. Нудельман М. М. Опыт исследования особенностей актуализации образов воссоздающего воображения у детей дошкольного возраста / М. М. Нудельман, З. И. Швец // Проблемы экспериментальной психологии и ее истории. - М., 1973. - С. 58-76.
5. Страхов И. В. Психология воображения / И. В. Страхов. - Саратов, 1971. - С. 3-70.
6. Moran J. D. Original Thinking in preschool children. Child Development / J. D. Moran, R. M. Mttgram, J. K. Sowyers, Fu V. - 1983. - V.54/4. - p.p.921-926, 1962, V.6. - №3- 4. - 376 p.

УДК 376.3. : 37.012.3 - 371.214

Рібцун Ю. В.

ДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ „ІСТОРІЯ СТАРОДАВНЬОГО СВІТУ” ДЛЯ РОБОТИ ЗІ ШКОЛЯРАМИ ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті розкривається актуальність і своєрідність створення навчальної програми „Історія Стародавнього світу” для роботи з учнями шостого класу загальноосвітніх навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, висвітлюється логіка побудови табличної структури програми, зокрема виокремлення колонки змісту основної загальної освіти, державних вимог до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, спрямованості корекційно-розвивальної роботи, а також трикомпонентного переліку орієнтовних показників сформованості галузевої компетентності школярів на кінець навчального року.

Ключові слова: історія Стародавнього світу, навчальна програма, школярі з тяжкими порушеннями мовлення.

Рібцун Ю. В.

К ВОПРОСУ СОЗДАНИЯ УЧЕБНОЙ ПРОГРАММЫ „ИСТОРИЯ ДРЕВНЕГО МИРА” ДЛЯ ШКОЛЬНИКОВ С ТЯЖЕЛЫМИ НАРУШЕНИЯМИ РЕЧИ